

37.091.2(082)

А 43

Министерство образования Украины
Криворожский педагогический институт

АКТИВИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Бреус С. М.
(Криворізький педінститут)

ВИХОВНІ ВМІННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Сучасна дидактика надає великого значення підвищенню активності учнів у навчально-виховному процесі. Незаперечна думка про єдність навчання і виховання з часом набуває все більш різноманітного змісту. На зміну інформаційним, раціонально-логічним методам навчання, які розраховані на репродуктивне засвоєння школярами теоретичних знань і відтворення їх положень у практичній роботі, приходить розуміння, що за умови досконалого опанування предметом і методиками його викладання, вирішальне значення для організації ефективної навчальної діяльності школярів мають **виховні вміння** вчителя.

Досвід доводить, що для активізації навчальної діяльності учнів, вчитель повинен так налагодити цей процес, щоб він сприяв вихованню у школярів пошукової ініціативи, пізнавального інтересу, самостійності, розвитку спостережливості, творчої уяви, пам'яті, а, відтак — міцному, глибокому і продуктивному засвоєнню знань. Отже, всі перелічені та інші ознаки і якості активної навчальної діяльності учнів цілковито залежать від педагогічної майстерності вчителя, від його виховних вмінь, від його спроможності чітко організувати навчальний матеріал, гучко керувати аудиторією, створювати творчу емоційну атмосферу уроку.

Спираючись на теоретичні розробки сутності та структури педагогічної діяльності Н. В. Кузьміної, В. О. Сластьоніна, А. І. Щербакова, теорію вмінь та навичок А. С. Дмитрієва, С. К. Кабанової-Меллер, Л. Ф. Спіріна, ми розглядаємо **вміння** як свідоме володіння певними видами діяльності, що засновані на знаннях суті, принципів, методів навчання та виховання в залежності від характеру конкретної педагогічної спеціалізації.

Основою є філософській концепції теорії діяльності, яка включає три основних взаємозв'язаних види, — перетворювально-трудоий, пізнавальний та спілкування — узагальнюючі теоретичні висновки з цієї проблеми Н. В. Кузьміної, В. О. Сластьоніна, А. І. Щербакова, ми уявляємо, що в структуру педагогічної діяльності входять такі групи навчально-виховних загальнопедагогічних вмінь:

— **навички і вміння педагогічного спілкування**, як основоположні у педагогічній діяльності вчителя; **комунікальні вміння**, що пов'язані з передаванням різного роду інформації; **організаційні вміння**;

— **орієнтаційно-мобілізаційні вміння**, включаючи формування переконань, критичне судження, педагогічно-вольову активність; самостійність;

— **пізнавальні вміння**, які поєднують дослідні, аналітичні навички творчої і репродуктивної діяльності, конструктивні вміння.

Для того, щоб ефективно організувати активну навчальну діяльність школярів (вчитель повинен під час підготовки до уроку, при розробці поурочних планів не лише відібрати, систематизувати та методично інтерпретувати навчальний матеріал, а й створити свого роду «режисерську партитуру», яка має бути розрахована на конкретну аудиторію. Кожен вчитель, мабуть, переживав несподівані для себе невдачі, коли гарно проведений урок в одному класі не вдається в паралельному. Причини тут можуть бути різні, але здебільшого вони зводяться до того, що вчитель не врахував повністю специфіки саме цього класу, не знайшов відповідної моделі педагогічного спілкування, не забезпечив умови виникнення таких педагогічних ситуацій, які б сприяли активізації навчальної діяльності. Отже, вчителю не вистачило саме виховних вмінь, навичок мобільно орієнтуватись в конкретних педагогічних ситуаціях, які складаються, корегуються і реалізуються в процесі безпосереднього педагогічного спілкування.

У виховній роботі слід завжди враховувати реальну обстановку, певний психологічний клімат аудиторії. Як відомо, дітям властива поведінка, яка виникає і змінюється під впливом певної ситуації. Фізіологічною основою ситуативної поведінки є домінуючий вплив подразників, які діють на психіку саме у цей момент. Оцінка конкретної ситуації — вихідна основа для керування виховним процесом, для організації педагогічного спілкування.

Педагогічна ситуація — це сукупність взаємодіючих факторів, які створюють реальну обстановку для навчально-виховної діяльності. Специфікою педагогічної ситуації є те, що вона або заздалегідь моделюється під час підготовки до уроку, або мобільно створюється вчителем з врахуванням уже виниклої реальної ситуації.

Прогнозуючи педагогічні ситуації, слід вважати, на те, що особистість учня діяльна і активна, вона вибірково ставиться до впливів на неї: одні — сприймає, інші — відкидає. Тобто ідеальна модель спрогнозованої в уяві вчителя педагогічної ситуації часто-густо корегується конкретними обставинами, і своєрідно відтворюється в мотивах діяльності і інтересах школярів. Вміння вчителя проникати в суть конкретної ситуації, розпізнавати мотиви і характер поведінки учнів, безперечно, дасть

зможу обрати правильні педагогічні впливи, ровинути ситуацію, відновити її, якщо вона руйнується.

Педагогічна ситуація значною мірою визначається поведінкою вчителя, його мімікою, жестами, інтонаціями, експресією, змістом інформації. Ці способи спілкування, які є складовою частиною мовного акту, психолінгвістика розглядає як підсилювачі емоційності, експресивності акту комунікації. Психологи виділяють три типи таких підсилювачів: лінгвістичні (мовні) — слова, які передають зміст; позалінгвістичні — психологічний ґрунт сприйняття мови, обстановка мовлення; паралінгвістичні — голос, міміка, мести, інтонації, які виявляють ті відтінки думок і переживань вчителя, які не завжди можна виразити тільки словами. Ці підсилювачі значення мови володіють високим ступенем впливу, бо апелюють до емоційної сфери психіки дитини і через неї — до свідомості.

Педагогічна ситуація підтримується вмінням вчителя вступити у контакт з кожним учнем. Для цього педагогічна практика виробила багато прийомів: натяк, вказівка, запитання, підтвердження, запитальний погляд, приязне слово, підбадьорюючий кивок, осудливий погляд тощо.

Суб'єктом педагогічної ситуації є учень з його поведінкою, характером реагування на виховні вміння вчителя, мотивацією діяльності. Сприятлива для учнів педагогічна ситуація пов'язана з правильним режимом організації їх діяльності (розподілом фаз активності і відпочинку протягом уроку, зміною вражень, ритму заняття, організацією мікропауз тощо), позитивним психологічним кліматом, відсутністю подразників, що відволікають. Така ситуація забезпечує зацікавлений, інтенсивний характер діяльності, породжує надситуативну активність, яка виступає в проявах творчості, інтелектуального пошуку, пізнавального ризику.

Виховні вміння вчителя формуються і виявляються і в такому специфічному виді професійної діяльності як **педагогічне спілкування**. На відміну від спілкування в загальнолюдському розумінні, педагогічне спілкування — є категорія функціональна. Діалогова симетричність (що притаманна людському спілкуванню і передбачає унікальність кожного партнера та їх принципову рівність один одному) у взаємовідносинах вчителя з учнем лише умовна через вікову відстань, обсяг знань, досвід. Відносність симетричності з функціонального боку зумовлена тим, що метою вчителя є залучення учнів до своїх цінностей, а метою учнів — залучитися до них.

Освіта (тобто односпрямований процес передавання різного роду інформації) здійснюється засобами комунікації і сприяє

засвоєнню і запам'ятовуванню матеріалу. Процес же навчання (тобто передачі практичних вмінь) спрямований не тільки на розуміння, але й до наслідування. А це означає, що навчання потребує міжособистого контакту того, хто навчає з тим, хто навчається.

Виходячи з того, що педагогічне спілкування передбачає мистецтво духовного контакту, а також певного впливу вчителя на учня, можна сформулювати ряд педагогічних навичок та вмінь, необхідних вчителю для здійснення виховних імпульсів, для активізації навчальної діяльності школярів.

Це вміння спостерігати емоційний стан учнів, виявляти педагогічну ініціативу в організації взаємодії — спілкування, взаєморозуміння, педагогічний такт. Це вміння пристосуватись в спілкуванні, навички миттєвого включення, налагодження емоційного контакту.

Педагогічне спілкування розкривається в певній послідовності рівнів:

по-перше, це орієнтування в умовах спілкування, яке передбачає вміння вчителя усвідомити власний педагогічний стиль, установити контакт з аудиторією;

по-друге, це привертання до себе уваги, саморепрезентування, завоювання авторитету у учнів. Цей етап передбачає сформованість таких вмінь, як спроможність викликати до себе інтерес, навички педагогічної ініціативи, професійну волю;

третій рівень — розшуковий, перехід до дієвого спілкування. Він вимагає від вчителя високої сенсорної культури, вміння розпізнати особистість, спостерігати емоційний стан учнів, ідентифікувати з ними свій емоційний стан. Вміння коректувати сплановані дії в залежності від мінливих реальних обставин;

четвертий рівень — формування вмінь вербального спілкування, яке ґрунтується на розвинутій мовленнєвій культурі вчителя, на яскравому образному, асоціативному мисленні, на педагогічному уявленні, на вмінні вкладати в слово не лише інформацію, а й переконання, почуття, підключати учнів до свого бачення об'єкта викладання.

Активне педагогічне спілкування забезпечується безперервністю зворотніх зв'язків. Вчителю необхідно вміти визначити моменти, що потребують педагогічного втручання, тобто знайти «слабкі місця», виявити керуючі фактори і своєчасно ініціативно коректувати спілкування.

Узагальнюючи сказане, звернімо увагу ще на один аспект проблеми. В процесі вузівської педагогічної підготовки майбутні вчителі одержують цілий комплекс психолого-педагогічних знань. Окремо існують кафедри педагогіки, психології, педа-

гогічної майстерності і методик викладання спеціальних дисциплін. Але набуті знання, навички, вміння інтегруються лише в реальній педагогічній практиці.

Багаторічні спостереження за першими кроками майбутніх вчителів, консультування, анкетування студентів доводять, що в практичній роботі їм не вистачає саме виховних вмінь — вмінь організувати навчальну діяльність учнів, вмінь спілкування, ведення занять, здатності навчати способам творчої діяльності. Отже, мабуть настав час переструктурування професійної підготовки вчителя в напрямках формування діяльнісних підходів до організації навчально-виховного процесу школярів.

Гужанов С. И.

(Житомирский пединститут)

ОБУЧЕНИЕ ПРАКТИКАНТА ОСНОВАМ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРИ ПОДГОТОВКЕ УРОКА ЧТЕНИЯ.

Мастерство учителя начальных классов при проведении урока чтения заключается в такой организации учебного процесса, когда удастся использовать весь образовательно-воспитательный потенциал изучаемого рассказа, стихотворения или хрестоматийного отрывка. С этой задачей трудно справиться практиканту, что можно наблюдать при изучении рассказа Л. Н. Толстого «Два товарища».

Рассказ изучается во втором классе и обычно не вызывает у студентов-практикантов затруднений ни при подготовке, ни при его изучении. Однако, как правило, образовательно-воспитательные возможности этого рассказа студентами-практикантами используются не в полной мере..

Сюжет рассказа прост и незатейлив. Двум товарищам встретился в лесу медведь. Один из них от испуга упал на землю и притворился мертвым, другой же успел забраться на дерево. А когда медведь ушел, мальчик, спасшийся на дереве, стал смеяться над своим товарищем, спрашивая, о чем это медведь ему на ухо шептал. Оправившийся от страха товарищ передал ему слова медведя: «Плохие люди те, которые в опасности от товарищей убегают».

Рассказ-притча Л. Н. Толстого содержит большой воспитательный потенциал, который студент-практикант предполагает реализовать на уроке. Обычно он предлагает учащимся разговор о том, кого можно считать настоящим другом, а кого — просто товарищем, подводя учащихся к мысли, что такого товарища нельзя считать настоящим другом. Эта мысль лежит